

STM 1988

**Erik Gustaf Geijers instrumentalmusik i handskrift.
En bestämning av autografer.**

Av Claes af Geijerstam

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Erik Gustaf Geijers instrumentalmusik i handskrift. En bestämning av autografer*

Av Claes af Geijerstam

En mängd handskrifter med musik av Erik Gustaf Geijer (1783–1847) har bevarats till eftervärlden, såväl i offentliga arkiv som i privata samlingar. Sedan några år kan jag själv räkna mig bland dem som i sin ägo har handskriven Geijermusik. Det rör sig om manuskript som ursprungligen tillhört min farfars farfars mor, Christina af Geijerstam, född von Hofsten; hon var nära vän till Geijer och en av hans mest förtrogna musikaliska vapendragare.¹

I samband med att jag arvledes fick överta dessa noter aktualiserades frågan: vad i detta material är egenhändigt nedskrivet av Geijer – dvs. autografer – och vad är avskrifter. Frågan äger relevans främst i så måtto, att en autograf måste tillmätas ett större källvärde. Äkthetsfrågan blev särskilt intressant beträffande en trio för piano, violin och violoncell, varav tidigare enbart ett fragment av pianosatsen varit känt. Här förelåg nu verket i komplett skick.²

Att forskningsläget rörande Geijerhandskrifterna rymmer oklarheter har såväl Ingmar Bengtsson som Lennart Hedwall bekräftat i sina vägröjande studier kring den vittre uppsalaprofessorns musikaliska produktion.³ En av de dunkla punkterna gäller just attributionen av de handstilar/notpikturer som återfinns i materialet. Visserligen kan man i flera fall belägga Geijers ”arbetspiktur”, men hur förhåller det sig med de (mer eller mindre) prydligt präntade pikturerna?⁴ Hittills har man saknat klara kriterier för att avgöra vilka manuskript som härrör från Geijers egen hand.

För att försöka bringa klarhet i denna fråga tog jag del av facklitteratur inom grafologins område, i synnerhet den studie som Ingmar Bengtsson och skriftexper-ten Ruben Danielson publicerade i samband med den förres avhandling om J. H. Romans instrumentalmusik.⁵ *Den grafografiska metod* de använder för att äkthets-bedöma och kategorisera olika handstilar och notpikturer i Roman-materialet blev grundläggande även för mina egna försök att utröna den geijerska notpiktur-ens

* Till docent Stellan Dahlgren, som varit mig behjälplig vid författandet av denna uppsats, vill jag framföra ett varmt tack!

¹ Claes af Geijerstam, ”Kring några nyfunna Geijermanuskript”. STM 65 (1983).

² Geijerstam, a. a., s. 10–12.

³ Ingmar Bengtsson, ”Tonsättaren Geijer”. *Geijerstudier III*. Sthlm 1958. Lennart Hedwall, ”Kring tonsättaren Geijer”. *Geijerstudier VI*. Karlstad 1982.

⁴ Renskrifter av Geijers hand måste tillmätas lika stort källvärde som hans konceptmanuskript. Att avskrifter av andra händer inte alltid är lika tillförlitliga framgår bl. a. av min studie ”Kring Erik Gustaf Geijers cellosonat”, STM 67 (1985).

⁵ Ingmar Bengtsson & Ruben Danielson, *Handstilar och notpikturer i Kungl. Musikaliska Akademiens Roman-samling*. Uppsala 1955.

särdrag. Min avsikt var i främsta rummet att utskilja Geijer-autografer. Jag ansåg mig däremot inte kapabel att kunna personbestämma de övriga notpikturerna annat än i undantagsfall.⁶

I fokus för studien står Geijers *instrumentalmusik*. Denna del av hans produktion är inte särskilt omfattande, och manuskriptmaterialet jämförelsevis lättöverskådligt. Att ge en samlad bild av Geijers vokala produktion ter sig av omfångsmässiga och källtekniska skäl mer problematiskt.

Detta innebär dock inte att vokalhandskrifterna lämnats utanför undersökningen. Ett stort antal sångmanuskript har använts som referensmaterial, närmare bestämt samtliga Geijersånger i Uppsala Universitetsbiblioteks samlingar. Det är rentav så, att flertalet handskrifter som utvalts för identifikation och karakterisering av Geijers notpiktur innehåller sånger.

De undersökta handskrifterna härrör från de fem arkiv/samlingar som mig veterligen innehåller instrumentalmusik av Geijer:⁷

- 1) *Uppsala Universitetsbibliotek* (UUB). Här återfinns den hamiltonska samlingen, vilken utgör det utan jämförelse största och viktigaste Geijerarkivet i landet, värdefullt inte minst därför att notmaterialet direkt härrör från det geijerska hemmet vid Öfre Slottsgatan i Uppsala. Noterna övertogs sedermera av dottern Agnes (gift Hamilton) och donerades slutligen – 1977 – till UUB. Hela det på UUB förefintliga materialet har använts i undersökningen.
- 2) *Musikaliska Akademiens Bibliotek*, Stockholm (MAB)
- 3) *Musikhistoriska Museet*, Stockholm (MM)
Dessa båda arkiv innehåller såväl instrumental- som vokalmusik. I denna undersökning har dock endast den instrumentala delen utnyttjats.
- 4) *Geijerstamska samlingen*, Uppsala (GEM)¹
- 5) *Armémuseum*, Stockholm
De båda senare arkiven innehåller enbart instrumentalmusik av Geijer.

Erik Gustaf Geijers instrumentalmusik i handskrift

Kommentar: Angivna dateringar finns belagda i materialet. Signumangivelser hänför sig till en utförligare förteckning över handskriftsbeståndet: *se bilaga*.

1. *Pianomusik*

Sonat g-moll. Allegro assai, Andante, Capriccio. 1810.

UUB Instrumentalmusik i handskrift (IH) 87, MAB 1, MM 2.

Fantasi för piano f-moll. Adagio, Allegro. 1810.

UUB IH 88, MAB 2 & 3, MM 1.

⁶ Ett sådant undantagsfall rör Agnes Geijers notpiktur. Jag avser att återkomma härtill i en senare uppsats.

⁷ Det är naturligtvis inte uteslutet att det kan finnas instrumentalmanuskript även i andra privata eller offentliga arkiv. Det föreliggande materialet är dock tillräckligt stort och uttömmande för att kunna läggas till grund för äkthetsbestämningar, vilka i sin tur är direkt applicerbara på material som inte inkluderats i denna uppsats.

Dubbelsonat (piano fyra händer) Ess-dur. Allegro con spirito, Andante, Presto. 1819.

UUB IH 89, MAB 5 & 6, GEM 1.

Dubbelsonat (piano fyra händer) f-moll. Allegro non tanto, Andante sostenuto, Presto.

GEM 8. Även utgiven i stentryck hos C. Müller, Sthlm 1820.

Divertimento Ass-dur (ej identiskt med det Divertimento i Ass-dur som utgavs i tryck 1824. Dessutom finns ett Divertimento II a-moll, tryckt i Nordmannaharpan 1832).

MAB 4.

Midnattsfantasi Ass-dur. 1833.

UUB IH 93.

Scherzo g-moll. 1838.

UUB IH 94.

Sång utan ord, Tacksägelse, F-dur. 1844.

UUB IH 95. (Även tryckt i sångsamling IX 1845, något modifierad.)

Sång utan ord, Bön om förlåtelse, B-dur. 1845.

UUB IH 96. (Även tryckt i sångsamling IX 1845, något modifierad.)

Exercise c-moll (ofullst.).

UUB IH 115.

Exercise a-moll (ofullst.).

UUB IH 118.

Små stycken (även utg. i tryck 1840 under titeln Aftonstunder vid piano-forte; i en annat tryckt upplaga även kallad Sex Capriser).

UUB IH 116.

Allegretto (ofullst.) B-dur. Upptecknad på baksidan av IH 118.

2. *Musik med stråkinstrument*

Violinsonat g-moll. Allegro, Andante con variazioni. 1819.

UUB IH 90.

Violinsonat F-dur. Allegro, Serenata, Scherzo vivace, Presto.

UUB IH 107–110 (2 ex.)

Violinsonat d-moll. Allegro con spirito, Andante pastorale, Rondo moderato assai.

UUB IH 121 a.

Violinsonatin Ass-dur. Andante con moto med variationer, Allegro moderato assai. (trol. 1840-tal).

UUB IH 111–112 (1 ex.).

Violoncellsonat a-moll. Allegro spirito assai, Andante, Scherzo molto allegro, Allegro con spirito. 1826.

UUB IH 114 b, GEM 5.

Violoncellsonatin F-dur/a-moll. Andante, Menuetto, Allegro con spirito.

UUB IH 114 a, MM 3.

Pianotrio Ass-dur.

a) Allegro moderato assai, Andante, Menuetto, Coda quasi finale. 1827.

UUB IH 92 a, GEM 4.

b) Allegro moderato assai, Andante, Scherzo allegro molto, Menuetto, Coda.

UUB IH 92 b.

Pianotrio Ass-dur. Andantino med 7 variationer och avslutande allegro.

GEM 6, UUB IH 117 (början av pianostämman).

Pianokvartett e-moll. Allegro, Andante, Menuetto, Allegro.

a) Originalversionen. 1825.

UUB IH 102–106 (2 ex.), MM 5, GEM 3.

b) Version bearbetad av annan hand och utgiven på Abr. Lundquists förlag 1865.

MAB 9 (avskrift av tryckutgåvan).

Stråkkvartett g-moll. Allegro, Andante, Tempo di menuetto, Allegretto. 1822.

UUB IH 126.14, MAB 9 (end. vl 1-st.), MAB 7 (end. sats 1).⁸

Stråkkvartett B-dur. Allegro moderato, Molto vivace, Andante, Finale vivace. 1822.

UUB IH 98–101 (2 ex. varav ett defekt), IH 126.13, MAB 7 (sats 3, 2, 4), MAB 8 (med en främmande sats insprängd).

Stråkkvartett F-dur. Allegro, Andante con moto, Scherzo allegro.

UUB IH 97.

Pianokvintett f-moll. Allegro moderato, Larghetto, Menuetto, Prest, 1823.

UUB IH 91 (2 ex.), IH 85.10, GEM 2, GEM 7 (arrangemang för piano fyra händer).

3. *Blåsmusik*

Paradmarsch för militärorkester

Armémuseum.

Pikturundersökning

Det följande kapitlet kommer att ägnas en granskning av not-pikturer i det handskrivna material som förtecknats ovan.⁹ Avsikten är främst att söka utröna vilka av källorna som är nedskrivna av Geijer själv.

⁸ Hedwall, a. a., s. 128.

⁹ För en grundläggande översikt om grafologisk metodik hänvisas till Bengtsson & Danielson, a. a., s. 25–33.

För att ha en fast grund att stå på har det varit nödvändigt att primärt fastställa ett antal säkra Geijer-autografer. Tanken är att dessa i sin tur ska kunna tjäna som utgångspunkt för ett ”regelsystem” över Geijers notpiktur. Frågan är bara hur man går tillväga för att bestämma ”säkra autografer”.

Två tillvägagångssätt står till buds. En tänkbar metod vore att utgå från textmässiga kriterier. Man identifierar ett antal vokalhandskrifter vilkas text bär den geijerska handstilens alla kännemärken (det finns åtskilliga sådana i UUB:s handskriftssamling). Nästa steg i argumentationen är antagandet att Geijer själv svarat även för notskriften.¹⁰

Eftersom intresset här gäller instrumentalverk har det emellertid tätt sig mer ändamålsenligt att peka ut säkra autografer med utgångspunkt från själva notbilden. Detta har varit möjligt, eftersom det i UUB-materialet finns åtskilliga handskrifter som otvetydigt utgör kompositionsexemplar. Manuskripten ifråga är fulla av strykningar och ändringar, man kan tydligt se hur tonsättaren retuscherat notbilden allteftersom komponerandet framskridit. Tveklöst har vi här att göra med Geijer-autografer.

Nedan presenteras en kronologiskt ordnad förteckning över de autografer som lagts till grund för undersökningen, som synes utgörs flertalet autografer av sångmanuskript. Även dessa har i första hand granskats med hänsyn till notbilden. (Signum VH 135, 136, 137 hänför sig till handskrivna volymer innehållande sånger av Geijer VH = Vokalmusik i handskrift).

1. Anderöst. 1816. VH 137.4.
2. Den siste skalden. 1817. VH 135.2.
3. Violinsonat g-moll. 1819. IH 90.
4. Violoncellsonat a-moll. 1826. IH 114 b.
5. Pianotrio Ass-dur. 1827. IH 92 a.
6. Midnattsfantasi. 1833. IH 93.
7. Slåttern. 1835. VH 135.5.
8. Skaldens farväl. 1838. VH 135.10 a.
9. På Anna-dagen. 1838, VH 135.11.
10. Sånger till fortepiano. 1841. VH 135.15–22.
11. Julafon. 1841. VH 136.2 a.
12. Sparfvens visa. 1841. VH 136.4 a.
13. Vid ingången av det 60de året. 1842. VH 136.3 b.
14. Han. 1842. VH 136.8 b.

¹⁰ Metoden rymmer ett osäkerhetsmoment: kan man verkligen vara säker på att sångtext och noter skrivits av samma hand? Att vi här står inför en verkligt försätlig fallgrop ger Bengtsson & Danielson flera belägg för i sin studie över handskrifter i Roman-materialet på MAB.

15. Duo. 1844. VH 136.12.

16. Sång utan ord, Bön om förlåtelse. 1845. IH 96.

17. Afskedssång. 1846. VH 135.8 a.

Som framgår av ovanstående förteckning har enbart daterade autografer kommit i fråga. De flesta sångmanuskripten härrör från perioden 1835–46, dvs. Geijers senare år. Instrumentalverken å sin sida daterar sig mestadels från 1820-talet, ett skede i Geijers liv rikt på kammarmusik men fattigt på sånger. Från 1810-talet finns endast ett fåtal daterade manuskript bevarade. Även om materialet således inte är kvantitativt jämnt fördelat över tid täcker det dock huvuddelen av Geijers skapande liv (de tidigaste åren saknas), och torde således duga som utgångspunkt för en granskning av hans notpiktur och dess förändring genom åren.

I undersökningen har enbart sådana element utvalts som förekommer tillräckligt ofta för att kunna ligga till grund för en systematisering:

- noter: hel-, halv-, fjärdedels-, åttondels-, sextondels-. Balkar.
- ackord.
- klaver: G-, F-. (C-klaver saknas).
- förtecken: #, b, ♯
- ottavatecken.
- trioler.
- drillar.
- pauser: fjärdedels-, åttondels-, sextondels-.
- dynamiska markeringar: forte, piano, forzato, crescendo.
- satsbeteckningar: allegro, allegretto, andante, menuetto.

Geijers notpiktur

Erik Gustaf Geijers notpiktur är både driven och tydlig; minst av allt ter den sig amatörmässig. Vid en första genomsyn av handskrifterna frapperas man vidare av pikturans enhetliga prägel. Det faktum att notskriften stundom är nedkastad i all hast, stundom mer prydligt präntad, jävar på intet sätt detta intryck. Vid en första anblick förefaller Geijers notskrift inte heller ha förändrats nämnvärt under den 30-årsperiod materialet omfattar (1816–46).

En ingående granskning av de geijerska autograferna bekräftar intrycket av enhetlighet och stabilitet. Några av dess element är dessutom så personligt präglade, att de lämpar sig utmärkt som riktmärken vid en pikturbestämning (i synnerhet då de uppträder i kombination med varandra). Vissa detaljer i notbilden har visat sig särskilt utslagsgivande, nämligen nedåtriktade notskaft och G-klaver.

I det följande kommer Geijers notpiktur att redovisas steg för steg såsom den ter sig i det undersökta materialet.

Helnoten kan vara öppen eller sluten, rund eller oval (ibland kantigt oval). Den ritas som ett eller två grafem.¹¹ Samma gäller även *halvnotens* huvud.

Halvnoten med uppskaft är utförd som två eller tre grafem.¹¹ Två grafem: motsols eller medsols ritad notögla samt skaft draget uppifrån. Tre grafem: motsols eller medsols dragen båge, däröver ett medsols draget streck samt skaft draget uppifrån:

Halvnoten med nedskaft är utförd som ett, två eller tre grafem. Ett grafem: medsols eller motsols ritad notögla + nedskaft Två grafem: medsols eller motsols dragen båge, däröver ett medsols draget streck + skaft: ; nothuvud och separat skaft: Tre grafem: Som typ 2 ovan, men med separat skaft:

Det faktum att Geijer utan undantag drar halvnotens skaft till *höger* om nothuvudet är värt att särskilt uppmärksammas. Det är nämligen ett ganska ovanligt skrivsätt. Det normala är att nedskäftet placeras till vänster om nothuvudet. Här har vi alltså en av den geijerska notpikturans mest karakteristiska särmerken.

Noter med mindre tidsvärden har likaledes upp- och nedskäften ritade till *höger* om nothuvudet. I undantagsfall är skaftet draget mitt över resp. under nothuvudet (i synnerhet då notskrivandet varit av utpräglad "hastkaraktär"). Själva nothuvudet varierar avsevärt i utformning, alltifrån runda och "plumpaktigt" kantiga till avlånga på höjden och avlånga på tvären.

Fjärdedelsnoter med uppskaft utförs som regel i två grafem: nothuvud – skaft ritat uppifrån.

Fjärdedelsnoter med nedskaft utförs som ett eller två grafem.

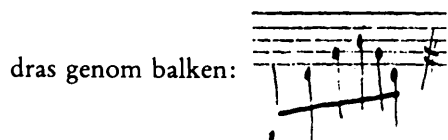
¹¹ Grafem definieras här som en sammanhängande skrivrörelse utan att skrivaren lyfter pennan från papperet. Termen är Ruben Danielsons uppfinning. Själv preciserar han grafem som "ett rörelsemoment som skulle kunna betecknas som en grafisk motsvarighet till språkets stavelse. I det följande användes den nybildade termen *grafem*, vilket begrepp definieras som det avsnitt i något skrivet, vilket ligger mellan tvenne rörelseminima. Rörelseminimum fatta vi här såsom ett kombinerat intensitets- och hastighetsminimum, och dess lägsta värde blir pausen. Mellan de olika orden finna vi i regel en paus, och en vanlig enhet är alltså *ordbild*en. Flera korta ord kunna dock tillsammans bilda en sådan grafisk enhet, medan långa ord ofta är uppdelade i flera. Det är av dessa skäl icke lämpligt att använda termen *ordbild* i stället för *grafem*", a. a. s. 27.

(Fristående) *Åttondelsnoter med uppskaft* utförs oftast som tre grafem. Flaggan ritas vanligen utifrån skaftet, men kan även korsa detsamma. Flaggan är inte sällan tjockt tecknad, och formen växlar mellan rak och svängd profil.

Åttondelsnoter med nedskaft kan vara utförda som ett, två eller tre grafem (det är inte alltid lätt att utröna vilket). Flaggan har antingen rak eller uppsvängd profil, och kan vara dragen från eller genom skaftet. Åttondelsnot med rak och lång "underflagga" är en för Geijer karakteristisk typ.

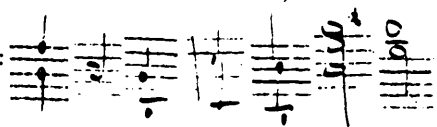
Sextondelsnoter utförs som åttondelsnoter med ytterligare en flagga, separat ritad.

Balkar följer som regel notbildens profil. I senare manuskript är svängda balkar inte ovanliga. Geijer använder ofta kryssbalk. Notabelt är även att nedskäften gärna

dras genom balken:

Ackord (gäller kvint och större) har mycket skiftande utseende. Följande former uppträder till synes godtyckligt sida vid sida:

Enligt gängse praxis ritas *G-klaver* medsols. Utgångspunkten är då en ögla eller halvcirkel kring andra notlinjen, följd av en prydnadsbåge. Klaven avslutas som regel med ett neddraget streck försett med avslutande sväng:

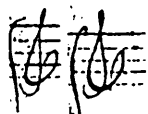

Under tidigt 1800-tal nöjde man sig stundom med öglan (halvcirkeln) och prydnadsbågen:

Geijers G-klav skiljer sig från den ovan beskrivna typen i så måtto att han ritar klaven *motsols*, dvs. "baklänges". Han börjar med sväng + uppstreck, och avslutar med prydnadsbågen och ögla. Värde att märka löper uppstreck som regel till vänster om g-öglan. Ögla avslutas ofta med nedstreck, vilket faller sig naturligt då man

ritar klaven på detta sätt:

Denna typ av G-klav dominerar helt i samtliga undersökta autografer. Motsolsrörelsen kommer tydligast till synes där Geijer

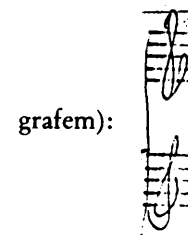
- skrivit samman g-klav och fast förtecken
- skrivit samman två klaver i ett eller flera grafem.

Sammanbundna diskant- och basklaver finner man mångenstädes i materialet (notex. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 14, 15, 18). Det förekommer särskilt ymnigt i manuskript

från 1820-talet, mer sporadiskt i senare autografer: (finns i många varianter).

I materialet finner man också ett fall där Geijer bundit samman två G-klaver (i två

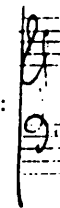

grafem):

(Notex. 14 s. 1 syst. 1–2). Även här kan man tydligt skönja

motsolsrörelsen. Mer osäker är följande klavsammanbindning; den dyker upp en

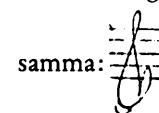
enda gång i materialet, närmare bestämt i notex. 5 s. 8 syst. 11–12):

Det är vanskligt att med säkerhet avgöra om Geijer här börjat med diskant- eller basklaven. Själv håller jag det senare för troligt. Det förra alternativet kan dock inte helt uteslutas. För den händelse rörelseriktningen går nedifrån och upp har vi här ett fall av motsols ritad basklav, i motsatt fall är diskantklaven medsols ritad. *Båda* dessa klavformer synes vara mycket ovanliga i materialet som helhet.

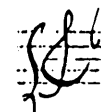
Man kan ävenledes iakttaga vissa särformer av G-klav:

- I undantagsfall löper uppstrecket genom g-öglan, eller tangerar den-

samma:

- G-öglan kan vara rudimentär eller rentav utelämnad. Uppstreck saknas i vissa fall:

- I autografer från 1830- och tidigt 1840-tal skrives G-klaven ibland som två grafem. Klaven består då av en S-liknande prydnadsbåge, ibland försedd med ögla, samt ett nedstreck (uppstreck?):

Denna klavskrivning återfinns i notex 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

I stort kan sägas att Geijers G-klaver uppvisar en tämligen enhetlig bild. Skrivrörelsen synes vara en och densamma, låt vara att vissa klaver ter sig bulligt avrundade, andra tanigt hoppressade. Det går inte helt att utesluta möjligheten att Geijer stundom skrev "rättvända" G-klaver. De baklänges ritade klaverna dominerar emellertid materialet fullständigt och utgör – vid sidan av nedskriften – den viktigaste identifikationspunkten för Geijers notpiktur.

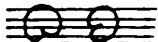
F-klaverna skiftar mycket i utseende. Geijer blandar friskt basklaver i form av:

– bakvänt C

– öppen eller sluten nia (ovanlig)

– bakvänd sexa

– bakvänd sexa med lång försväng (mycket vanlig)

– slutna figurer

Den senare klavskrivningen är klart personligt präglad. Man finner den ofta vid sammanbundna klaver, men även fristående.

I några fall har Geijer dragit ett lodrätt streck genom basklaven, i några fall

framför densamma

F-klaven ritas i allmänhet medsols, men i materialet förekommer även klaver som möjligtvis är motsols ritade. Klaven avslutas alltid med ett kolon eller en kolonliknande figur kring fjärde notlinjen.

Vad gäller F-klaven kan man kanske påstå, att själva mångfalden utgör ett kännemärke för Geijers notpiktur.

Korstecken skrivs som två parallella lodstreck, ibland svagt lutande åt höger, samt

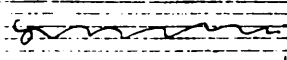
dubbla tvärstreck med något kraftigare högerlutning: Högerlutande

dubbelstreck är vanligt förekommande i materialet som helhet.

Återställningstecken ritas som två grafem, vanligen med en avrundad och en spetsig vinkel:

b-förtecken är regelmässigt öppna: . (I notex. 2 återfinns dock ett slutet b.)

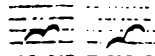
Det typiskt geijerska *ottavatecknet* är likaledes öppet: (enstaka noter),

 (sammanhängande noter); enstaka undantag finns dock.

I sin genomgång av Romans piktur skriver Bengtsson & Danielson att höjnings-tecknen "äro så karakteristiska för Roman, att man, om de påträffas i en handskrift som ej är av hans hand, har anledning antaga att de äro av honom gjorda korrigeringar" (s. 37). Samma sak kan sägas om Geijers öppna b och ottavatecken.

Triol markeras med en mer eller mindre lutande trea: . Trean har ibland extra begynnelsesväng , ibland rudimentär slutsväng:

Drill skrivs genomgående:

Fjärdedelspausen liknar som regel en liggande alt. lutande trea: . I

några fall har paustecknet klart markerad över- och underdel. Stundom är det rudimentärt utformat.

Åttondelspauserna är som regel spatiöst skrivna, täckande större delen av notsystemet. Mindre former förekommer även. Tecknet saknar ofta markerat huvud:

Sextondelspauser ritas som två grafem.

Forte markeras omväxlande med majuskel och minuskel *f*. Majuskeln är mycket karakteristisk för Geijer.

Piano markeras som regel med öppet p, vilket skrives omväxlande och . Enstaka fall av slutet p dyker upp i materialet.

Forzato skrivs vanligen . (I notex. 2 finner man tre besläktade varianter.)

Crescendo skrivs som regel (ett grafem). I notex. 7 och 10 finner man skrivningen (två grafem).

Geijers handskrift uppvisar flera *biformismer*.¹² Ett exempel är växlingen mellan stort och litet f i angivelse av forte; ett annat är växlingen mellan stort och litet a i inledningen av satsbeteckningarna allegro, allegretto och andante. Skrivrytmen vari-

¹² Med biformism förstås att en och samma skrivare för en och samma bokstav använder radikalt olika former. Bengtsson & Danielson, a. a., s. 32.

erär ävenledes betydligt. Allegro skrivs t.ex. antingen alle g r o, alleg r o eller allegro. Menuetto inleds vanligen med litet m, och slut-o:et är ofta öppet. *Allegro*

Allegro Allegro

De varianter som här förtecknats uppträder tvärsigenom hela materialet. En enda tidsmässigt avgränsbar form har kunnat konstateras, nämligen G-klaven i två gra-

fem: , som kan dateras till 1830-talet. Övriga särformer som ovan noterats är

alltför sporadiska för att kunna ligga till grund för någon dylik avgränsning. Däremot kan man observera att manuskripten från de tio sista åren ofta företer en påfallande spenslig piktur, och att balkarna i dessa autografer gärna är darrigt dragna. Frånsett detta råder ingen tvekan om att Geijers notskrift i allt väsentligt är stabil och oföränderlig genom åren.

Manuskript 5 (pianotrio) är så beskaffat, att det tillåter en jämförelse mellan Geijers "arbetspiktur" och "finpiktur". Nämnade källa består dels av ett konceptpartitur, dels av renskrivna stråkstämmor. Partituret bär kompositionsögonblickets hela prägel: hastigt nedkastat och fullt av strykningar och ändringar. De tillhörande stråkstämmorna är däremot ritade med betydligt större omsorg, säkerligen med tanke på spelbarheten (man får hålla i minne att Geijer själv var pianist, och förmodligen kunde spela sin egen stämma direkt från konceptpartituret).

Att även stråkstämmorna är nedskrivna av Geijer behöver man inte tvivla på. De uppvisar i allt väsentligt den geijerska notpiktursens särdrag. Olikheter är få och av rent marginell art (det gäller främst fjärdedelspauserna, som i stråkstämmorna oftare har markerad under- och överdel).

Av detta torde man kunna dra slutsatsen, att de ovan gjorda iakttagelserna beträffande Geijers notpiktur utan reservation kan användas på hela det samlade notmaterialet, oavsett om det är fråga om koncept eller renskrift.

Utvärdering av det samlade materialet

Den geijerska notpiktursens enhetliga prägel i kombination med dess klart personliga karaktär underlättar i hög grad handskriftsundersökningens nästa fas: besvarandet av frågan vilka övriga instrumentalmusikaliska manuskript som – helt eller delvis – härrör från hans hand.

En jämförande granskning ger vid handen att följande manuskript i sin helhet är nedtecknade av Geijer. Uppställning och signumangivelser följer källförteckningen i bilagan.

STM 1988

UUB: Hamiltonska samlingen

IH87; 88; 90; 92 a; 92 b; 93; 94; 95; 96; 97:5–12; 103; 104 a; 105 a; 106 a; 114 b; 115; 116; 117.

MAB: 4.

MM: –

GEM: –

Armémuseum: –

Som komplement bifogas här en förteckning över autografer bland *vokalmanuskript* i hamiltonska samlingen. Identifikation har skett med utgångspunkt från notbilden (sångtexterna har lämnats utanför):

VH 114: 38.

VH: 135: 1; 2; 3; 4a; 4b; 5; 6; 7; 8a; 8b; 10a; 11; 12a; 13; 14a; 14b; 15–22.

VH 136: 1; 2a; 2b; 3a; 3b; 4a; 4b; 5; 6; 7a; 7b; 7c; 8a; 8b; 9; 10a, s. 1–4; 10b; 10c; 11a; 11b; 12; 13a; 13b; 14a; 14b; 15a; 15b; 16a; 16b; 17; 18; 20; 22a; 22b; 23; 24; 25; 26; 29a; 29b; 31a.

VH 137: 1 s. 1–16, 19–20, 22–24; 2; 3; 4; 5; 6a; 6b; 7, s. 2 & 4; 10.

VH 138: 24.

VH 139: 10 3/4; 11 (innehåller några inklistrade takter ej av Geijer). Spridda sångautografer av Geijer förekommer även i MAB och MM.

Manuskript av okänd hand i vilka Geijer infört ändringar och kompletteringar

UUB IH 91: 2, 4, 6, 8, 10. I samtliga stämmor har Geijer korrigerat slutet av sista satsen medelst tillägg av ett antal takter (pianostämma, vl 1, vl 2, cello: 2 system, viola: 3 system). I pianostämman har han dessutom kompletterat några utelämnade ottavaställen.

UUB IH 107: 1. Försättsbladet skrivet av Geijer.

UUB IH 108. Några accidentaler, vissa dynamiska markeringar och ottavatecken är av Geijers hand.

UUB IH 109. Vissa dynamiska markeringar.

UUB IH 126.14. Några satsangivelser och ett flertal dynamiska markeringar.

MAB 5. Titelblad och dedikation.

GEM 6. Inklistrade ändringar i variation 5.¹³

Osäkra fall:

UUB IH 97: 1–4. Enstaka dynamiska tecken.

UUB IH 121a. Smärre korrigeringar av notbilden.

MM 4. Titelbladet eventuellt präntat av Geijer.

¹³ Jfr Geijerstam, a. a. 1985, s. 12. Min förmodan att Geijer själv nedtecknat den införda rättelsen kan härmed anses bekräftad. Källan i övrigt är inte skriven av Geijer.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det visar sig fullt möjligt att med utgångspunkt från notbilden utskilja Geijer-autografer bland mängden av efterlämnade manuskript. Till stor hjälp har varit det faktum att Geijers notpiktur förblir sig lik genom åren, samt det förhållandet att koncept och renskrifter företer identiska särdrag.¹⁴

Som avslutning lämnas här en förteckning över vilka instrumentalverk av Geijer som föreligger resp. inte föreligger i autograf.

Följande verk finns i autograf:

Sonat för piano g-moll (UUB IH 87)

Fantasi för piano f-moll (IH 88)

Divertimento för piano Ass-dur (MAB 4)

Midnattsfantasi för piano Ass-dur (IH 93)

Scherzo för piano g-moll (IH 94)

Sånger utan ord för piano (IH 95, 96)

Små stycken för piano (IH 116)

(Exercise c-moll och Allegretto B-dur för piano föreligger ofullständigt i autograf,

IH 115 och 118)

Violinsonat g-moll (IH 90)

Violoncellsonat a-moll (IH 114b)

Pianotrio Ass-dur (1827) (IH 92 a&b)

Pianokvartett e-moll (IH 103, 104–6 a)

Stråkkvartett F-dur, sats 2 & 3 (IH 97:5–12)

Följande verk föreligger ej i autograf:

Dubbelsонат för piano Ess-dur

Dubbelsонат för piano f-moll

(Exercise för piano a-moll, ofullständig)

Violinsonat F-dur

Violinsonat d-moll

Violinsonatin Ass-dur

Violoncellsonatin F-dur/a-moll

Pianotrio Ass-dur (Andantino med 7 variationer och allegro)

Stråkkvartett g-moll

Stråkkvartett B-dur

Stråkkvartett F-dur, sats 1

Pianokvintett f-moll

Paradmarsch för militärorkester.

¹⁴ IH 107 har nedskrift till höger, men kan på grund av bl. a. G-klavens utseende avföras som autograf.

Ett vokalmanuskript som inledningsvis vållade visst huvudbry var VH 137:14, några sopranarior ur Händels Messias. Vid en första anblick tycktes notpikturen starkt påminnande om Geijers. En ingående granskning gav dock vid handen att manuskriptet inte är nedskrivet av Geijer, främst beroende på åttondelarnas utseende. Bilden klarnade ytterligare när det stod klart att liknande åttondelar förekommer mångenstädes i sångvolymerna VH 138 och 139. Såväl handstil som notpiktur pekar här mot Agnes Geijer.

Bilaga

Förteckning över Erik Gustaf Geijers instrumentalmusik i handskrift i UUB, MAB, MM, GEM samt Armémuseum

Separata, obundna stämmor där ej annat anges.

Uppsala Universitetsbibliotek (UUB)

IH = Instrumentalmusik handskrift. Egna tillägg markeras med hakklammer.

a) *Hamiltonska samlingen*

IH 87. Sonat för Piano Forte / af / E. Gust. Geijer / Tillägnad / Hans Wördade Wänner / Christina von Hofsten / och Bengt Gustaf von Rappolt. [Titelblad]

Sonat för Piano Forte af E. G. G. – skrifven i Sidmouth / i Devonshire under maj månad år 1810. [Rubr. titel]

IH 88. Fantasi / för Forte piano / Tillegnad / anna Lisa Lilljebjörn / av E. Gust. Geijer / skrifven i Devonshire i England / i maj år 1810. [Titelblad]

IH 89. Dubbel Sonate / för Piano Forte / Hans Kongl. Höghet Kronprinsen / i underdånighet tillegnad / af / E. G. Geijer. / 1819 om hösten. [Titelblad]

IH 90. Sonat för Fortepiano med Violin / E. G. G'. [Rubr. titel]

Allegretto / en annan gång. / Frösvidahl d. 20 juni 1819. / E. G. Gr. [Nederst s. 16, pianostämman]

IH 91. Quintetto / Pour / le / Piano forte, 2 Violons / Alto e Violoncell, / Dedicée à madame Christina de Geijerstam / née von Hofsten / par / E. G. Geijer. [Titelblad till IH 91.1]

Quintetto af E G Geijer / 1823. [Rubr. titel till IH 91.2]

1. Pianostämman, bunden.

2. Pianostämman, obunden.

3–10. Stråkstämmor i dubbel uppsättning. (Stämmor med udda nummer hör samman med 91:1, stämmor med jämna nummer med 91:2.)

IH 92 a. 'Trio för pianoforte, violin och violoncell'. E G Gr febr. 1827. [Rubr. titel]

1. Konzeptpartitur.

2. Violinstämman.

3. Violoncellstämman.

IH 92 b. Trio / för / Forte piano / Violin och / Violoncell / Tillegnad J. Falkenholm / af E. G. Geijer. [Titelblad]

1. Pianostämman, bunden.

2. Violinstämman.

3. Violoncellstämman, bunden.

4. Violoncellstämman (saknar scherzosatsen).

IH 93. Midnatts Fantasi / aug. 1833. [Rubr. titel]

IH 94. Scherzo allegro / d. 8 nov. 1838 / tillegnat profr. Törneros / av E G Gr. [Rubr. titel]

IH 95. Sång utan ord n. 2 / Tacksägelse [blyerts] / Till agnes 18 mars / 1844 / af E G Gr. [Rubr. titel]

IH 96. Sång utan ord. Bön om förlåtelse [blyerts], Till Agnes / af pappa / d. 10 feb. 1845. [Rubr. titel]

IH 97. Quartett / för / 2 Violiner, Alt & Violoncell / af / E. G. Geijer. [Titelblad]

1–4. Stämuppsättning till sats 1.

5–8. Stämuppsättning till sats 2.

9–12. Stämuppsättning till sats 3.

- IH 98–101. 2me Quator / pour / Deux Violons / Taille et Violoncelle / par E: G: Geijer. [Titelblad]
 98. 2 violin 1-stämmor, varav en bunden och en obunden 'fortsättningsvis benämnda 98 a resp. 98 b.'¹
 99. 2 violin 2-stämmor, varav en bunden och en obunden 'fortsättningsvis benämnda 99 a resp. 99 b.'¹
 100. Violastämma, bunden.
 101. 2 violoncellstämmor, varav en bunden och en obunden 'fortsättningsvis benämnda 101 a resp. 101 b.'¹
- IH 102–106. Quartett / för / fortepiano / med / violin, alt och violoncell / tillegnad / fru Sophie Sandberg / född Kökeritz / af / E. G. Geijer. [Titelblad]
 102. Pianostämma, bunden.
 103. Pianostämma, bunden.
 104. 2 violinstämmor, varav en bunden och en obunden 'fortsättningsvis benämnda 104 a resp. 104 b.'¹
 105. 2 Violastämmor, varav en bunden och en obunden 'fortsättningsvis benämnda 105 a resp. 105 b.'¹
 106. 2 violoncellstämmor, varav en bunden och en obunden 'fortsättningsvis benämnda 106 a resp. 106 b.'¹
- IH 107–110. Sonata / för / piano forte och violin / af / E. G. Geijer. [Titelblad, end. till IH 107]
 107. Pianostämma, bunden + violinstämma, obunden, 'fortsättningsvis benämnda 107 a resp. 107 b.'¹
 108. Pianostämma, bunden.
 109. Violinstämma, sats 1, bunden.
 110. Violinstämma, sats 2–4, bunden.
- IH 111–112. Sonatina / för / Piano-Forte och Violin / Tillegnad min Dotter / af / E. G. Geijer. [Titelblad]
 111. Pianostämma, bunden.
 112. Violinstämma, bunden.
- IH 114 a. Sonatina / för / Piano-Forte och Violoncell / Min svärfar / Knut Lilljebjörns minne / tillegnad / af / E: G: Geijer. [Titelblad]
 IH 114 b. 'Sonat för pianoforte och violoncell.'¹ Defekt konceptpartitur.
 IH 115. Exercise för Piano Forte / till M. Stina Geijer / af E. G. Geijer. [Rubr. titel.]
 IH 116. Små Stycken / för piano forte / tillegnade / min Dotter / af E. G. Geijer. [Titelblad]
 IH 117. Andantino [Rubr. titel]. (jfr GEM 6).
 IH 118. Exercise af E. G. Geijer [Rubr. titel]

b) i *UUB dessutom*:

- IH 85.10. Quintett / pour le Piano Forte / 2 Violons, Alto o Violoncello / par E. G. Geijer. [Titelblad]
 IH 121 a. Sonate / för Piano = Forte med Violin / min vän / adolf Lindblad / tillegnad / af E: G: Geijer. [Titelblad]
 IH 126.13. 2me Quatour / pour / Deux Violons / Taille / et / Violoncello / par / E: G: Geijer. [Titelblad]
 IH 126.14. Quartett / för / Violiner, alt och violoncell / tillegnad / P. Lagerhjelm / af E. G. Geijer / Jan. 1822. [Titelblad]

Musikaliska Akademiens Bibliotek (MAB)

Nr 4–6 nedan ingår i Bernadotte-bibliotekets deposition. Signumangivelser är författarens egna.

- MAB 1. Sonat / för / PianoForte af Eric Gustaf Geijer / tillägnad / Hans vördade vänner / Christina von Hofsten / och / Bengt Gustaf von Rappolt. Componerad våren 1810 i Sidmouth Devonshire / England. [Titelblad]
 MAB 2. Fantasie / för / Forte Piano / tillegnad / anna Elisabeth Lilljebjörn / af / E. Gust. Geijer. Componerad våren 1810 i Sidmouth Devonshire / England. [Titelblad]
 MAB 3. Fantasie för PianoForte af / E. G. Geijer [Rubr. titel]. (Avskrift signerad J. E. Törnquist.)
 MAB 4. Divertimento par il Piano Forte / E. G. Geijer. [Rubr. titel]
 MAB 5. Dubbel sonat / för / Piano Forte / Hans Kongl. Höghet KronPrinsen / underdånigt tillegnad / af E. G. Geijer / år 1819. [Titelblad som följs av dedikation daterad 24/6 1845.]
 MAB 6. Dubbel-sonat / för / Piano-forte / H.K.H. KronPrinsen / underdånigst tillegnad / af / Erik Gustaf Geijer. [Titelblad.]
 MAB 7. Quartetto / pour / deux violons, viola et violoncell / af / E. G. Geijer. [Titelblad] (Detta är en hybridversion, där första satsen är hämtad ur g-moll-kvartetten, de övriga tre satserna ur B-durkvartetten; andra och tredje satserna dessutom omkastade.)
 MAB 8. Quatuor / af E. G. Geijer. [Rubr. titel] (Denna version av B-durkvartetten har fem satser. Den fjärde hör inte till verket, något som också i efterhand markerats i noterna.)
 MAB 9. Piano-Quartett / af Erick Gustaf Geijer. [Titelblad]. (Avskrift signerad Göran Möller 10/9 1885.) (Denna uppteckning är identisk med den version av pianokvartetten som utgavs på Abr. Lundquists förlag 1865. Den skiljer sig avsevärt från Geijers ursprungliga koncipiering.)

Musikmuseets Bibliotek (MM)

Signumangivelser är författarens egna.

- MM 1. Fantasi / för / Forte Piano / tillegnad / anna Elisabeth Lilljebjörn / af / E. Gust. Geijer. / Componerad våren 1810 / i Sidmouth Devonshire / England. [Titelblad]
 MM 2. Sonat / för Piano Forte / af E. Gustaf Geijer / tillegnad / hans vördade vänner / Christina von Hofsten / och / Bengt Gustaf von Rappolt. / Componerad våren 1810 / i Sidmouth Devonshire / England. [Titelblad] (MM 1 & MM 2 sammanbundna i ett band.)
 MM 3. Sonat / för / Violoncell & Piano / af / E. G. Geijer. [Titelblad]
 MM 4. Violin Quartett / tillegnad / P. Lagerhjelm / af / E. G. Geijer / Uppsala 1822 / Violino primo. [Titelblad] (Inbunden violin 1-stämma till stråkkvartett i g-moll.)
 MM 5. Quartett / för Forte Piano / Violin, Alt, Violoncell / Fru / Sophia Dorothea Sandberg / född Kökeritz / ödmjukast tillegnad / af / E. G. Geijer. [Titelblad]

Geijerstamska samlingen (GEM)

(Uppsala)

a) *Hofstenska samlingen*

Signumangivelser är författarens egna.

- GEM 1. Dubbel=Sonate / för / PianoForte / Hans Kongl. Höghet Kronprinsen / i underdånighet tillegnad / af / E. G. Geijer / [Titelblad]
 GEM 2. Quintetto par E. G. Geijer. [Rubr. titel]
 GEM 3. Quartetto af EEG. [Rubr. titel]
 GEM 4. Trio / EEG / Feb. 1827. [Rubr. titel]
 GEM 5. Sonata / för f-piano och violoncelle – E.G.G. jul 1826/Nyår 1827. [Rubr. titel]

(Pianostämmorna till GEM 2–5 sammanbundna i ett band, med stråkstämmorna till GEM 2, 3 & 5 löst bifogade.)

GEM 6. Trio par E. G. Geijer. [Rubr. titel]

(Pianotrio Ass-dur. Början av pianostämman identisk med IH 117. Nb att denna trio inte är identisk med IH 92.)

GEM 7. Kvintett. [Rubr. titel]

(Pianokvintett f-moll i arr. för fyrhändigt piano.)

b) *Övrigt*

GEM 8. DubbelSonat / för PianoForte till minne / af / Fru Anna Elisabeth Löfvenhjelm / Född af Geijerstam / Hennes Sörjande Make och Moder / Tillegnad af E. G. Geijer. [Titelblad].

(Manuskript inköpt av fru Rut Löfgren, Göteborg.)

Armémuseum

Parad-Marsch / af E. g. geijer.⁷

Summary

Erik Gustaf Geijer (1783–1847) was one of the leading personalities in Sweden during the early Romantic period. As historian and philosopher he had enormous influence; and through his musical and literary activities he became also a dominating figure in cultural circles in Uppsala in the first half of the nineteenth century.

As a composer Geijer was largely self-taught. It was chiefly through assiduous piano playing that he acquired a thorough knowledge of the musical currents of his day. This knowledge helped him to compose songs and instrumental music of no mean quality.

Whereas most of Geijer's songs were printed and published in music-book form, only a very few of his instrumental works were published. Consequently most of the instrumental compositions exist only in handwritten copies of the individual instrumental parts or as handwritten scores.

The extant manuscripts raise a number of questions. A central issue is how much of this material consists autographs, written in Geijer's own hand, and how many manuscripts are copies.

This essay is an attempt to clarify some of these issues. Geijer's instrumental music is the main subject of this study. This does not mean that the vocal manuscripts have not been examined. A large number of song manuscripts have been used as a reference material, to be precise, all the Geijer songs in the Uppsala University library (UUB), which contains by far the largest and most important collection of manuscripts of Geijer's music.

The main part of the essay consists of a graphological examination of a selection of "established" autographs which have been identified by using the music itself as the point of departure. This material includes unquestionably examples of working-progress. This is evident from the fact that the manuscripts in question are full of deletions and alterations. From seventeen selected autographs a system has been evolved for examining Geijer's handwriting. This method has then been applied to the material as a whole.

The essay concludes with a list of Geijer's instrumental works arranged according to their character as autographs or as manuscript copies. Also included is a list of vocal manuscripts in the Uppsala University library collection which may be regarded as autographs.